

Adviescommissie Restitutieverzoeken
Cultuurgoederen en Tweede
Wereldoorlog
T.a.v. de weledelgestrengste Vrouwen
Prof. Mr. I.C. van der Vlies en Mr. E.
Campfens, alsmede de
weledelgestrengste Heer W. Davids
Lange Voorhout 9
's-Gravenhage

uw ref.

RC 1.35

onze ref.

34154/CDR/549841

datum

25 november 2008

tel. direct (secre.)

(020) 5506 631

fax direct

(020) 5506 731

e-mail

Coen.Drion@kvdl.nl

inzake: Koenigs/ Restitutieverzoeken

Geachte mevrouw Van der Vlies, geachte heer Davids, geachte mevrouw Campfens, geachte Commissie,

Zoals reeds eerder aangekondigd, wensen verzoek(st)ers nog te reageren op hetgeen voorafgaand aan en tijdens de hoorzitting is geschied. Daarnaast wensen verzoek(st)ers u te informeren omtrent enige recente ontwikkelingen die voor de afwikkeling van zaak RC 1.35 voor uw Commissie van belang (kunnen) zijn. Ik zal met dit laatste beginnen in deze brief die u zowel per telefax als per gewone post zal worden toegezonden.

Uw Commissie weet dat de strijd om de teruggave van de Koenigscollectie reeds vele jaren op diverse niveaus en bij diverse fora wordt gevoerd. Het woord 'strijd' zou uw Commissie wellicht

als een overstatement kunnen voorkomen, doch dat is het bepaald niet. Uw Commissie heeft de wijze waarop belanghebbende musea en overheden, zoals de Staat der Nederlanden, omgaan met de restitutievrage in verschillende dossiers zelf aan den lijve mogen ondervinden. In de Goudstikkerzaak was sprake van duidelijke politieke druk, waaraan uw Commissie zich overigens op bewonderenswaardige wijze (goeddeels) heeft weten te onttrekken. In de Koenigszaak is een pregnant voorbeeld van de manier waarop de Staat optrekt en haar pretense eigenaarsbelangen probeert veilig te stellen, zaak RC 1.13: de kwestie omtrent het schilderij *Herrie met de Bles*. Daarin heeft de Staat een juridisch niet goed houdbare positie ingenomen, recht tegenover uw eigen Commissie, door te weigeren om de zaak ter beoordeling aan u voor te leggen, hoewel het om een eenparig verzoek van het Boston Museum of Fine Arts en de erven Koenigs ging en de Staat onder artikel 2 lid 2 van het Instellingsbesluit van uw Commissie geen ruimte had om te interveniëren zoals zij heeft gedaan. Daarbij is van belang dat de Staat in die kwestie een volstrekt niet-onderbouwde eigendomsclaim had en heeft. Tevens is daarbij niet van belang ontbloeit dat de Staat *niet* eenzelfde blokkade aan de dag legde bij het verzoek van de erven Flersheim en het Zeeuwse museum omtrent de bekende *Toorop*.

Er doemt een beeld op van een Staat die, als verzoek(st)ers het zo hard en duidelijk mogen zeggen, lippendienst pleegt aan uw Commissie en haar onafhankelijkheid waar de belangen niet heel groot zijn, terwijl diezelfde Staat in de gevallen waarin de belangen zeer aanzienlijk zijn, niets nalaat om het proces van restitutie via uw Commissie te beïnvloeden of zelfs te blokkeren. De Staat schuwt er daarbij niet voor om bij diverse fora posities in te nemen die niet anders dan inconsistent kunnen worden genoemd. Bij het restitutieverzoek omtrent de tekeningen die uit Kiev terugkeerden heeft de Staat omstandig betoogd dat de verkoop door Van Beuningen aan Hitler onvrijwillig was in de zin van het internationale recht (zie [Bijlage 1](#)). In de discussies met de erven Koenigs benadrukt de Staat juist het vrijwillige karakter van de relevante transacties, te weten die van 2 en 9 april 1940, respectievelijk tussen Franz Koenigs en de Lisser & Rosenkranz Bank en tussen de L&R Bank (en Franz Koenigs) met Van Beuningen, alsmede de latere verkoop door Van Beuningen aan Hitler.

De Staat schroomt daarbij niet om haar officiële geschiedschrijver, de heer Elen, te instrueren om een wel zeer flexibele pen te hanteren. Een analyse van de opmerkelijk verschillende versies die de heer Elen in diverse officiële stukken het licht heeft doen zien, in opdracht (veelal) van de Staat, is bijgevoegd als [Bijlage 2](#). Ook kopieën van deze stukken zijn bijgevoegd. Die verschillen in waarheidsvinding laten zich niet verklaren door voortschrijdend inzicht, doch hebben, goed beschouwd, enkel en alleen te maken met het belang dat in het desbetreffende stuk vanwege de Staat naar voren dient te komen. Daarbij worden de belangen van de erven Koenigs, alsmede de

waarheidsvinding die van hun zijde op basis van zorgvuldig bronnenonderzoek is gebezigd, wél consequent veronachtzaamd, omdat het belang van de Staat daaraan kennelijk in alle opzichten tegenstrijdig wordt geoordeeld.

Waarschijnlijk is het uw Commissie bekend dat verzoek(st)ers inmiddels de Nationale Ombudsman hebben verzocht om een oordeel uit te spreken over de wijze waarop de Staat in het Koenigsdossier opereert, alsmede over enkele andere, hieraan gerelateerde kwesties. Eenzelfde verzoek is neergelegd bij de Gemeentelijke Ombudsman Rotterdam, waar het gaat om de afhandeling van een verzoek tot het voorleggen aan uw Commissie van een geschil tussen de erven Koenigs en de Gemeente Rotterdam. In die zaak heeft het College van B&W het verzoek van de erven Koenigs onnodig vertraagd en vervolgens ongemotiveerd afgewezen vlak voordat de termijn van het verruimde restitutiebeleid zou verlopen. Beide Ombudsmannen hebben inmiddels de zaak formeel in onderzoek genomen.

In de zaak bij de Nationale Ombudsman heeft deze het ministerie van OCW verzocht om binnen vier weken te reageren om de klacht. Het ministerie heeft de Nationale Ombudsman inmiddels een uitstelverzoek gedaan tot 8 januari 2008.

Verzoek(st)ers vrezen dat dit uitstelverzoek als motief kan hebben dat uw Commissie een openbaar oordeel van de Nationale Ombudsman omtrent de handelwijze van de Staat wordt onthouden. Dat zou het geval kunnen zijn indien uw Commissie tot een definitief advies zou komen voordat de Staat heeft gereageerd op de klacht bij de Nationale Ombudsman, althans voordat deze op basis van die reactie van de Staat en het eigen onderzoek dat wordt uitgevoerd, tot een behoorlijkheidsoordeel over de handelwijze van de Staat kan komen.

Nu weten verzoek(st)ers natuurlijk dat uw Commissie voor een eigen taak staat en een eigen toetsingskader hanteert. Het is echter niet zo dat de handelwijze van de Staat voor een advies van uw Commissie op voorhand volstrekt irrelevant zou zijn. De ratio van het instellen van uw Commissie is immers nu juist dat een van de Staat onafhankelijk onderzoek kan plaatsvinden. Daarbij is niet ondenkbaar dat voor uw Commissie van belang kan zijn hoe diezelfde Staat zich als pretense eigenaar van de Koenigscollectie opstelt en in de zaak Koenigs opereert, met name indien de duidelijke indruk die bij verzoek(st)ers bestaat dat de Staat daarbij publiekelijk en achter de schermen in niet onaanzienlijke mate manipulatief te werk gaat, juist zou zijn.

Daarom vragen verzoek(st)ers uw Commissie met nadruk om het geven van een advies in zaak RC 1.35 aan te houden totdat de Nationale Ombudsman in de gelegenheid is geweest om een

behoorlijkheidsoordeel omtrent het handelen van de Staat in de Koenigszaak te geven, opdat uw commissie dit oordeel in haar advies mee kan wegen. Daar waar de Nationale Ombudsman de Staat nu officieel om een kabinetsstandpunt heeft verzocht (zie Bijlage 3), ligt het in ieder geval voor de hand, en verzoeken verzoek(st)ers dus subsidiair om het antwoord van de Staat op de klacht en het commentaar dezerzijds daarop af te wachten opdat uw Commissie in ieder geval deze stukken bij haar advies kan betrekken. Een gelijkkluidend verzoek zullen verzoek(st)ers ook rechtstreeks richten aan de minister van OCW.

Dit brengt verzoek(st)ers, zonder overigens een verband te willen suggereren omtrent het bovenstaande en hetgeen hieronder aan de orde zal komen, op de gang van zaken voorafgaand aan de hoorzitting. In de laatste dagen voorafgaand daaraan heeft intensief faxverkeer met uw Commissie plaatsgevonden. In de desbetreffende faxbrieven, als ook in eerdere correspondentie met uw Commissie, alsmede in de Reactie, hebben verzoek(st)ers diverse expliciete verzoeken aan uw Commissie gedaan. Op een aantal van die verzoeken – ik verwijs naar de faxbrief van 4 oktober 2008 – is geen schriftelijke reactie gevolgd en is ook voor en tijdens de hoorzitting geen mondelinge duidelijkheid verschaft. Ik moge u verzoeken om die duidelijkheid alsnog te geven.

Verzoek(st)ers hebben in de Reactie gemotiveerd aangegeven waarom het horen van W.O. Koenigs voorafgaand aan de Rapportage in strijd is met de beleidslijnen van uw Commissie alsmede met beginselen van een behoorlijke procedure, c.q. met het zorgvuldigheidsbeginsel. Uw Commissie heeft aldus immers de zienswijzen van W.O. Koenigs verwerkt in de Rapportage zonder dat verzoek(st)ers op die zienswijzen hebben kunnen reageren of in de gelegenheid zijn gesteld om op het horen van W.O. Koenigs hun input te hebben kunnen geven. De documenten die door W.O. Koenigs tijdens de hoorzitting zijn overlegd zijn ‘nova’ (nieuwe feiten) en – dus - van belang, net als de nova welke zijn overgelegd door verzoek(st)er waarover de Minister in zijn brief van 24 april 2007 besliste dat deze aan de zaak RC 1.35 toegevoegd moeten worden. In die zin is ‘een ordentelijke toevoeging’ namelijk dat verzoek(st)ers hier hun reactie op kunnen geven waarna alsnog in dit geval een tweede concept-rapportage gemaakt wordt van belang voor verzoek(st)ers. Indien verzoek(st)ers die gelegenheid niet wordt geboden, worden zij op een ronde achterstand gezet. Op het expliciete verzoek van verzoek(st)ers om een en ander te redresseren door een tweede concept-rapportage op te stellen na het horen van verzoek(st)ers heeft u ook geen positieve reactie gegeven. Verzoek(st)ers herhalen dat verzoek nogmaals met klem. Daar waar verzoek(st)ers expliciet – achteraf - hebben gevraagd om nadere documenten op te vragen bij de heer W.O. Koenigs heeft uw Commissie niet de moeite genomen om te reageren, als gevolg waarvan verzoek(st)ers het erop moeten houden dat u – zonder enige motivering – niet

aan dit verzoek tegemoet heeft willen komen.¹

Verzoek(st)ers kunnen dan ook de Rapportage alleen al op deze gronden niet accepteren. Daarbij komt nog dat de Rapportage, naar is gebleken, tot stand is gekomen zonder dat alle leden van uw Commissie over alle relevante stukken hebben kunnen beschikken, nu kennelijk niet alle stukken die in het kader van zaak RC 1.6 ter beschikking zijn gesteld en zijn verzameld, en waarop verzoek(st)ers in deze zaak RC 1.35 bij diverse gelegenheden een beroep hebben gedaan, deel zijn gaan uitmaken van zaak RC 1.35. Verzoek(st)ers herhalen ook op dit punt hun verzoek om te bevestigen dat zulks nu wel het geval is. Naar de mening van verzoek(st)ers kan ook op deze grond geen andere conclusie worden getrokken dan dat nog een tweede conceptrapportage dient te worden opgesteld, waarop verzoek(st)ers dan nog kunnen reageren.

Voorts moge duidelijk zijn dat verzoek(st)ers ook op inhoudelijke gronden de Rapportage niet kunnen aanvaarden. Korthedshalve zij verwezen naar de Reactie en naar de punten die door en namens verzoek(st)ers en hun deskundigen tijdens de hoorzitting naar voren zijn gebracht. In aansluiting daarop wensen verzoek(st)ers hieronder, naar aanleiding van de hoorzitting, nog een aantal nadere punten (en stukken) naar voren te brengen.

In één van de bijlagen bij de faxbrief aan uw Commissie van 4 oktober 2008 is een analyse te vinden van de enige schriftelijke getuigenis die beschikbaar is omtrent het verlies van de Koenigscollectie: de verklaring van Hannema. Dit document bevat aantoonbaar en onloochenbaar talloze onwaarheden, alsmede ontgoochelende informatie omtrent de verkoop aan Hitler en de taxatie van de tekeningen. Het stuk is door Hannema geschreven in verband met twee andere claims die op dat moment aan de orde werden gesteld, maar wordt desondanks keer op keer door de Staat, het Boijmans en diverse andere betrokkenen en schrijvers aangehaald om

¹ Na ontvangst van de conceptrapportage is er door verzoek(st)ers onderzoek gedaan naar de door W.O.Koenigs overlegde brief van 9 maart 1940 in het NBI-archief. Aan de brief zijn geen verdere consequenties te geven zoals econome Dr. H.B. Junz in de hoorzitting naar voren bracht; de brief is de zekerheidsstelling voor de Engelse banken met het oog op het uitbreken van de oorlog opdat zij na de oorlog verhaal kunnen halen doormiddel van dit schrijven. Wel heeft het NBI-onderzoek opgeleverd, c.q. bevestigd, dat de erven Koenigs na de oorlog deze schuld van de Duitse banken goed hebben kunnen afwikkelen en dat de erven ondanks de 'hoofdelijke aansprakelijkheid' van Franz Koenigs slechts voor een kwart in deze schuld deelden. De afwikkeling zelf heeft veel tijd gevegd en werd pas in 1954 afgesloten. Ook heeft het NBI-archiefonderzoek bevestigd dat het NBI de kwaliteiten van Franz Koenigs als politiek tegenstander van het Nazi-regime heeft erkend. Het NBI beschouwde Franz Koenigs als verklaard tegenstander van het Nazi-regime, en heeft dit als vaststaand aanvaard. Dit heeft ook voor uw Commissie te gelden.

de na de oorlog ontstane onjuistheden omtrent het verlies van de Koenigscollectie in stand te blijven houden.² Onjuistheden waar de Staat en het Boijmans dus alle belang bij hadden en hebben, welk belang voor uw Commissie een zelfstandige reden zou kunnen, en wellicht ook moeten, zijn om die onjuistheden te redresseren. Verzoek(st)ers verwijzen in dit verband terug naar het eerste gedeelte van dit schrijven en doen u, als Bijlage 4, een persoonlijk stuk toekomen van Jonathan Bragdon, dat mede op dit punt voor u relevant is.

Tijdens de hoorzitting zijn een aantal specifieke punten naar voren gekomen waarop verzoek(st)ers nog een nadere reactie wensen te geven.

Allereerst wierp Mr. Leijten op dat het uw Commissie niet vrijstaat om de civielrechtelijke nietigheid uit te spreken van enige in dit dossier relevante transactie. Op zichzelf heeft hij daar gelijk in en dat is ook precies de reden waarom verzoek(st)ers daarom niet hebben verzocht, maar wel expliciet hebben willen maken dát er, binnen het specifieke toetsingskader van uw Commissie, civielrechtelijk geen andere conclusie kan worden getrokken dan dat uitgegaan moet worden van de nietigheid en/of anderszins aantastbaarheid van de relevante transacties. Verzoek(st)ers wijzen er in dat verband op dat uw Commissie bij de behandeling van zaak RC 1.6 juist is uitgegaan van de rechtsgeldigheid van deze transacties zodat verzoek(st)ers menen dat het uw Commissie, mutatis mutandis, ook vrij zou moeten staan om van het tegenovergestelde uitgangspunt uit te gaan. Daarbij speelt nog een rol, zoals in de Reactie ook is uiteengezet, dat het morele kader achter de civielrechtelijke nietigheid/aantastbaarheid sterk gelijklopend is aan, en derhalve ook zou moeten meegewogen in, de morele gronden die een rol spelen bij de toetsing van de restitutievraag door uw Commissie. Verzoek(st)ers brengen hierbij in dit verband nog een nadere notitie van Prof. Schoordijk in, als Bijlage 5. Verzoek(st)ers brengen ook nog een nadere observatie van Prof. Salomons in, als Bijlage 6, met betrekking tot de eigendomsvragen.

² Onder andere bevestigt Hannema in zijn verklaring de waarde van de tekeningen na taxatie van Max Friedländer op 3.500.000 miljoen gulden. De taxatie is exclusief de waarde van de Gabburri albums, waarin 505 tekeningen van Fra Bartolomeo, de 6 Pirckheimer boeken, alsmede een aantal Rembrandts en de Spaanse tekeningen. De vermeende ‘aankoop’ van D.G.van Beuningen, waartoe de Gabburri Albums en de 6 Pirckheimer wel gerekend worden, en de Rembrandts en Spaanse tekeningen (Goya) en daarnaast nog de 12 top schilderijen (4 van Jeroen Bosch en 8 van Rubens) voor 1 miljoen gulden, is niet alleen ongeloofwaardig - de in internationale restitutievraagstukken voorkomende precedents van verkoop voor een appel en een ei komen hier betekenis toe – maar bevestigt dat het hier om de schenking van Franz Koenigs ging waar D.G.van Beuningen voor slechts 1 miljoen ten behoeve van het museum aan bijdroeg. Dat Van Beuningen de Koenigscollectie gekocht zou hebben is door Hannema naar voren gebracht om de verkoop aan Hitler te legitimeren. Het openbreken van een schenking daarentegen, waaraan beloftes kleven en die in waarde voor vier/vijfde deel een ander toebehoort, is niet legitiem.

Tijdens de hoorzitting heb ik gesproken over de informatie welke Franz Koenigs verschaftte aan de Engelse Geheime Dienst, op het allerhoogste niveau, onder meer over een nieuw geheim wapen van Hitler. Nader onderzoek heeft uitgewezen dat dit het zogenoemde centrifugeproject moet zijn geweest, dat werd uitgevoerd ter voorbereiding op de ontwikkeling van de atoombom. Zoals u heeft kunnen zien in het verslag van de desbetreffende bijeenkomst in het Doelen Hotel, was de mate van detail van de kennis van Franz Koenigs teveel voor de aanwezige medewerker van de Geheime Dienst. Hij kon slechts rapporteren dat het moest gaan om “*a new kind of bomb*”. Hetgeen vanzelfsprekend niet afdoet aan de importantie van de verstrekte informatie, als ook aan de zeer hoge risico’s die Franz Koenigs daarmee liep.

Politieke tegenstanders van het Nazi-regime stonden aan hoge risico’s bloot, zoals u bekend zult zijn. Er is dan ook in de visie van verzoek(st)ers alle reden toe om deze moedige categorie personen te rekenen tot de vervolgte bevolkingsgroepen. Tijdens de hoorzitting heeft Prof. Bank te kennen gegeven dat hij in persoon tot nu toe in ieder geval onderscheid wenst te maken tussen de zogenoemde “zijns-groepen”, diegenen die vanwege hun ras of bijvoorbeeld seksuele geaardheid aan vervolging door de Nazi’s bloot stonden en andere groepen die zich uit oogpunt van een eigen keuze aan eenzelfde vervolging blootstelden, zoals politieke tegenstanders. Die eerste categorie, zo begreep ik, zou dan wel in het kader van het restitutiebeleid dat uw Commissie hanteert als vervolgte bevolkingsgroep dienen te worden gekwalificeerd, en de tweede groep niet. Prof. Jansen heeft reeds aangegeven dat dit uit historisch oogpunt onterecht zou zijn (zie bijlage 2 bij mijn faxbrief van 4 oktober 2008). Daaraan kan worden toegevoegd dat de consequentie van een dergelijk beleid zou zijn dat juist de moedigsten, diegenen die het Nazi-regime verkozen actief te bestrijden, in het kader van het restitutiebeleid ten achtergesteld zouden worden aan diegenen die dat niet verkozen. Verzoek(st)ers zouden menen dat een dergelijke consequentie slecht valt uit te leggen en voorts als onrechtvaardig zou kunnen – en moeten – worden gekwalificeerd. Daar komt bij dat de regering er expliciet voor heeft gekozen om politieke tegenstanders vanaf 10 mei 1940 juist wel te laten vallen onder de categorie vervolgte bevolkingsgroepen en dat uw Commissie, blijkens onder meer uw advies in zaak RC 1.3, reeds eerder hetzelfde heeft gedaan voor de periode voorafgaand aan 10 mei 1940. Ook het in januari 2009 – eindelijk – te starten onderzoek door de Nederlandse musea naar roofkunst, gaat uit van een terugblik op de periode tot 1933 en niet tot 10 mei 1940. En hetzelfde geldt, zoals u weet, voor het internationale recht. Zie voor een korte samenvatting daarvan het desbetreffende deel van Bijlage 1, nota bene het eigen claimdocument van de Staat met betrekking tot deze delen van de Collectie. In het licht van al dit een en ander bestaat er volgens verzoek(st)ers geen ruimte meer om in de zaak RC 1.6 Franz Koenigs de “status” van behorende tot een vervolgte

bevolkingsgroep te ontzeggen.

Tijdens de hoorzitting zijn verzoek(st)ers geconfronteerd met het feit dat uw Commissie een onderscheid zou maken dat met het voorgaande samenhangt, doch daarmee niet noodzakelijkerwijs volledig mee samenvalt. Ik doel op het onderscheid tussen oorlogsdreiging en dreiging door het Nazi-regime. Het precieze doel dat uw Commissie daarmee zou willen bereiken, is verzoek(st)ers niet geheel duidelijk geworden, maar het gaat wellicht niet te ver om te speculeren dat uw Commissie zou kunnen bedoelen dat diegenen die op grond van een algemene oorlogsdreiging onvrijwillig hun bezit verloren, dat bezit niet via uw Commissie en de Minister kunnen doen restitueren. Verzoek(st)ers kunnen dit op zichzelf volgen. Indien een handelaar in kunst daarvan onder algemene oorlogsdreiging afstand doet, om bijvoorbeeld een vlucht naar veiliger delen van de wereld te kunnen bekostigen, dan valt er best wat voor te zeggen dat diegenen geen kansrijke restitutieclaim bij uw Commissie kunnen neerleggen. Hoe anders is het in deze zaak. Koenigs was geen oorlogsvrezer die zijn schaapjes op het vredige droge wilde brengen. Hij was in woord in daad anti-nazi en niet sinds korte tijd en opportunistisch, doch al vanaf 1933 en consequent. Hij verloor zijn oudste zoon in de strijd tegen Franco en naturaliseerde tot Nederlander om zijn volgende zoon niet in Duitse krijgsdienst te laten komen. Hij hielp Joden, inclusief zijn vrienden bij Lisser & Rosenkranz door middel van zijn masterplan van een liquidatie, hij was actief informant voor de Nederlandse en Engelse Geheime Dienst en hij wilde, bijna koste wat kost, zijn geliefde Collectie uit handen van de Nazi's houden. En hij is gemanipuleerd en bedrogen, niet door oorlogsvrezers, maar door actieve Nazi-aanhangers die op 9 april 1940 profiteerden van een onmiddellijk dreigende invasie door Hitler. Met andere woorden, als uw Commissie dit onderscheid tussen oorlogsdreiging en dreiging door het Nazi-regime wenst te hanteren, dan is er geen steun in het feitenmateriaal voor enig handelen van Koenigs als gevolg van vrees voor een oorlog en juist alle steun voor de conclusie dat zijn handelen werd ingegeven door, en het gevolg was van, omstandigheden die direct samenhangen met de dreiging van het Nazi-regime.

Als gezegd, had Koenigs daartoe een tweeledig plan. Als eerste wilde hij de Collectie, door middel van een partial gift / partial payment, onderbrengen in het Boymans. Toen het oprukkende Nazi-regime en de onderhandelingstactieken van Van Beuningen en Hannema hem daartoe dwongen, schakelde hij over op de terugvalpositie: vervoer van de Collectie naar het buitenland. Dat laatste is precies wat geschiedde op 2 april 1940. Het Boymans wordt geïnstrueerd door de bank in liquidatie – en wie kan effectiever optreden in de relatie met derden dan juist liquidateurs van een bank – om de Collectie vervoersklaar te maken. De bruikleen wordt door Franz Koenigs opgezegd en Hannema zwicht daar op zichzelf ook voor, maar stelt de bank voor een voldongen

feit door per brief op 9 april 1940 aan te geven dat de Collectie eerst op 16 april vervoersgereed te laten zijn. In een wanhoopspoging probeert hij de Collectie vervolgens toch nog in handen te krijgen door, in samenspraak met Van Beuningen die de eerste contacten met Hans Posse al had gelegd via zijn schoonzoon Peterich en onder opzijetting van Van der Vorm, het goed getimede ultimatum van 9 april 1940 neer te leggen bij Flörsheim, die door de knieën gaat, maar meent te weten dat de Collectie tenminste integraal daar zal komen waar Koenigs het altijd heeft gewild en waar de Collectie veilig voor Hitler zijn. Ook Koenigs meent dat in eerste instantie, getuige onder meer zijn giften, maar hoezeer de bank en Koenigs van een koude kermis thuis zullen komen, weten wij inmiddels.

Tijdens de hoorzitting is door Prof. Bank nog gevraagd naar het al dan niet aanvragen van een verzetspensioen en/of een koninklijke onderscheiding door de familie Koenigs. Verzoek(st)ers wensen in dat kader (nogmaals) te benadrukken dat een en ander in de kringen waarin de familie Koenigs zich bevond volstrekt niet aan de orde was. Overigens is datzelfde het geval geweest voor tal van andere personen en families die actief betrokken waren bij het verzet. Verzoek(st)ers wijzen in dat verband op de families Van Hall en Drion, zie voor hun betrokkenheid bij het verzet [Bijlage 7](#), die ook noch het een noch het ander hebben gedaan en ook ‘vanzelf’ geen onderscheiding hebben mogen ontvangen. Zonder de op zichzelf terechte pensioenclaims van tal van andere personen tekort te willen doen, is het misschien toch niet oninteressant voor uw Commissie om erop te wijzen dat bijvoorbeeld verzetspensioenaanvragen wél werden gedaan door personen als Louis van Gasteren. Zie voor een uitgebreide historische verhandeling hierover het recente arrest van de Hoge Raad dat is opgenomen in [Bijlage 8](#). Geconcludeerd moet dan ook worden dat de mogelijke stelling als zou het actief zijn van anti-Nazi of betrokkenheid bij het verzet worden tegengesproken door het niet aanvragen van een verzetspensioen en/of een Koninklijke onderscheiding, niet houdbaar is.³

Tot slot van dit schrijven willen verzoek(st)ers nog wijzen op een tweetal relevante kwesties. Het eerste betreft de slotaanbevelingen van de Begeleidingscommissie Herkomst Gezocht. Deze doet de volgende aanbeveling⁴:

“stukken die in de loop van de oorlogsjaren omzwervingen hebben gemaakt en aanvankelijk in een ander land in handen van de Duitse bezetter zijn gekomen, daarna uit Duits bezit **weer in**

³ Van belang is nog om op te merken dat ook de PUR verzet van vóór 10 mei 1940 erkent.

⁴ Verslag 2005 p. 53 Staatscourant 4 april 2005, nr 64/pag 13 bijlage 2. p4 Regeringsreactie op Slotaanbevelingen Commissie Ekkart

Nederlandse handen kwamen en vervolgens opnieuw naar Duitsland zijn verkocht. Wanneer claims op dergelijke stukken door (erfgenamen van) buitenlandse particulieren worden ingediend, worden die op dezelfde behandeld als die van (erfgenamen van) vroegere Nederlandse eigenaars. **Indien bij dergelijke kunstwerken onderling tegenstrijdige aanspraken worden gemaakt, dient naar de mening van de commissie het eerste bezitsverlies in het algemeen te prevaleren.** Aan de restitutiecommissie dient echter de ruimte te worden gegeven om, afhankelijk van de specifieke omstandigheden, de onderlinge zwaarte van dergelijke tegenstrijdige claims af te wegen.”

Op basis van deze beleidslijnen gaat Franz Koenigs vóór de opvolgende bezitter, D.G. van Beuningen, zelfs al zou er op de bezitsverkrijging van Van Beuningen niets aan te merken zijn (hetgeen natuurlijk juist wel het geval is; zie al hetgeen daaromtrent gesteld is in de Reactie). De tweede kwestie betreft de positie van de verzamelaar Franz Koenigs, waarvan de bijzondere kenmerken, naar verzoek(st)ers menen, ten onrechte (hoe begrijpelijk op zichzelf ook, zie hierna) geen plaats hebben gekregen binnen de aanbevelingen van de Commissie Ekkart. Verzoek(st)ers brengen graag onder uw aandacht dat deze casus uniek is omdat het hier gaat om een verzamelaar die onvrijwillig het bezit van zijn vast omschreven collectie heeft verloren. Het restitutiebeleid, dat is opgesteld op basis van de aanbevelingen van de Commissie Ekkart, erkent de belangen van particulieren en kunsthandelaren, maar besteedt geen aandacht aan de bijzondere belangen van verzamelaars.

Dit lijkt nadelige consequenties te hebben voor de wijze waarop het bezitsverlies van Franz Koenigs tot nu toe is beoordeeld. Doordat de kenmerken van en de beperkingen gesteld aan een verzamelaar niet in het restitutiebeleid zijn onderkend en benoemd, worden de ernst van het uiteenvallen van de collectie en de bijzondere problemen waarmee Franz Koenigs werd geconfronteerd (nog) niet op waarde geschat.

Gedrag en motivatie van een verzamelaar zoals Franz Koenigs zijn alleen te begrijpen als onder ogen wordt gezien dat zich de bijzondere situatie heeft voorgedaan dat een volledige collectie moest worden beschermd tegen kunstroof. Dat kon niet ‘eenvoudigweg’ door vervoer of verkoop van enkele of zelfs een merendeel van de werken, waarmee immers de integriteit en het doel van de Collectie zou worden ondergraven. Bij particulieren of kunsthandelaren zal die complicatie geen rol hebben gespeeld. Zij hadden het in die zin veel eenvoudiger dan een verzamelaar als Koenigs. *Mutatis mutandis* zou het in dat licht voor de hand liggen indien in het beleid van uw Commissie tot uiting zou komen dat de verzamelaar Koenigs meer bescherming zou toekomen dan een “gewone” particulier of kunstverzamelaar.

Verzoek(st)ers zien het feit dat de aanbevelingen van de Commissie Ekkart geen plaats inruimen voor de positie van de verzamelaar overigens niet als een verwijt aan de Commissie Ekkart. Daarvoor is de casus Koenigs te uniek. Doch verzoek(st)ers menen wel dat, juist vanuit die uniciteit, uw Commissie daarmee wél rekening zou moeten houden en zij verzoeken u dan ook nadrukkelijk om zulks te doen. In dit verband zij nog van belang hetgeen wordt opgemerkt aan het slot van de analyse die is opgenomen in Bijlage 2.

Ik moge u verzoeken om dit schrijven, inclusief alle Bijlagen, deel uit te laten maken van het dossier RC 1.35.

Met hoogachting en een vriendelijke groet,

C.E. Drion
advocaat